

עורכים: פרופ' עפרה בנג'ו והראל חורב כרך 1, גיליון 1, 4 בינואר 2011

סודאן בפתח עשור: מדינה חדשה? מלחמה

חדשה?

פרופ' יהודית רונן

אחד ממנהיגי סודאן דימה את המדינה לנשר רב-עוצמה, שאחת מכנפיו נשברה ולכן אין ביכולתו לעוף וכך, בניגוד למנהג נשרים, נאלץ הוא להדס על הקרקע. גופו של הנשר מתנוון ונחלש מיום ליום ואם הוא לא יאחה את השבר וימריא לשחקים, הוסיף והזהיר המנהיג הסודאני, הרי שגורלו נחרץ וימיו ספורים. אזהרתו הצביעה בבירור על המדינה הסודאנית הענקית בשטחה - למעלה מ-2.5 מיליון קמ"ר - שחלקה הדרומי ("כנף הנשר") נשבר ונחלש במהלך מלחמת האזרחים הממושכת.

מלחמה זו, שפרצה לראשונה בין "הדרום" לבין "הצפון" בקיץ 1955, ערב ההכרזה של עצמאות סודאן, לא פסקה מאז, למעט שתי תקופות של רגיעה יחסית ששררה בשנים 1972-1983 ובשנים 2005 ועד מועד לכתיבת שורות אלה בראשית 2011. פסקי זמן אלה, אשר עוגנו בהסכמי שלום בין הדרום לצפון, התוו מסגרות של דו-קיום בין הצדדים המסוכסכים, השונים זה מזה במכלול רחב ומהותי של מאפיינים ובראשם אלה הדתיים והאתניים.

השוני וניגודי האינטרסים בין שני הצדדים חלחלו גם לתחומי החברה, הכלכלה והפוליטיקה.

מדיניות מפלה ומקפחת זו הנציחה את נחשלות הדרום ואת מצוקות הקיום של תושביו והזינה את מלחמתם לקעקוע הסדר הקיים ולכינון סדר פוליטי, כלכלי ודתי-תרבותי חדש הן בדרום עצמו והן ביחסיו עם כלל החברה הסודאנית. תנועת המרי הצבאית והמדינית, שצמחה בדרום בשנות השמונים הראשונות והונהגה על-ידי ג'ון גראנג, נשאה את השם "צבא/תנועת השחרור של העם הסודאני". תנועה זו קראה להקמת "סודאן החדשה", דהיינו לקטיעת ההגמוניה השלטונית של הצפון על המדינה, לשיתוף הוגן של הדרום בניהולה ולהקצאת משאביה הכלכליים תוך שמירת שלמותה הטריטוריאלית.

הדרום נגד ממשלת ח'רטום בצפון. זו האחרונה נכסה את משאבי הנפט ותיעלה את הפיתוח הכלכלי ואת ההכנסות מיצוא הנפט אל מוקדי הכוח הכלכליים והפוליטיים החשובים לה תוך התעלמות דורסנית מדרישת הדרום לקבלת נתחים הוגנים מכלכלת הנפט המשגשגת. תושבי הדרום הממורמרים וקשי היום התייחסו אל "הנפט שלנו" כסיכוי היחיד להתפתחות האזור ולשיפור מערכות החיים בו. אל השסע הכלכלי-הפוליטי העמוק הזה, התנקזו באותה עת החולשות הכרוניות של ממשלות סודאן והמיליטנטיות הגוברת של החוגים האסלאמיים ובראשם האחים המוסלמים, שלא רק שהפגינו עוינות כלפי הדרום "הכופר" אלא גם הובילו את יישום השריעה, ההלכה המוסלמית, ברחבי סודאן. דרישות הדרום לתיקון הסדר הקיים הועלו במסגרת הטריטוריאלית של המדינה בעוד שקולות הבדלנים הדרומיים להקמת מדינה עצמאית נשמעו בקול ענות חלושה ובכל מקרה בשולי הפוליטיקה הדרומית בלבד, הקלו על הנהגת המדינה להמשיך בתרדמתה. פתרונות והצעות להפגת המתחים הוצעו אמנם מפעם לפעם הן על-ידי ממשלות או גורמים פוליטיים חוץ-ממשלתיים בסודאן והן על-ידי גורמים אזוריים ובינלאומיים ובראשם ארצות הברית, מצרים ולוב, אך פעילות זו לא הניבה את התוצאות המיוחלות.

הכשל שיקף יותר מכל את אי-יכולתן ו/או את אי-רצונן של הנהגות המדינה ושל החברות החיות בה, או ליתר דיוק של חוגים דומיננטיים בצפון ובדרום, להירתם למאמץ רב-מערכתי ורווי פשרות כואבות, שיציע פיתרון לסכסוך הכרוני המסובך. הכשל הנמשך הדגיש את סבך הסתירות והניגודים בין שני הצדדים וכן את עומק העוינות ואת משבר האמון ביניהם. ההתעלמות הכרונית והאלימה של הצפון מזכויות החברה בדרום ומצרכיה סחררה את המדינה במעגל דמים בלתי פוסק. אחד משיאי העימות התפתח בעקבות מדיניות המשטר בראשות עומר חסן אחמד אל-בשיר להקשחת צביונה האסלאמי המיליטנטי של המדינה מראשית שנות התשעים ואילך. הסכסוך הנמשך למעלה

מחמישה עשורים, הקיז את חיותו של הנשר הסודאני המקרטע ולא אפשר לו להעלות ארוכה לכנפו השבורה. במלים אחרות, הסכסוך האלים החליש את המדינה הסודאנית עד כדי סיכון קיומה במסגרת הטריטוריאלית הקיימת.

ב-9 בינואר 2011 אמור להתקיים משאל עם בדרום סודאן, אזור הגובל בעורף האפריקני של המדינה הסודאנית רבת הזהויות. לצד משאל העם בדרום, אמור להתקיים גם משאל עם נוסף באזור ששמו בנטיו, החוצץ גיאוגרפית בין הדרום לצפון. בעוד שהצבעת הדרום על עתידו מסבה אליה את תשומת הלב העולמית, נבלעה סוגיית ההצבעה על עתיד אזור בנטיו בצל ההתפתחויות בדרום. קיום המשאל בדרום, שההכנות לביצועו נמצאות בשיאן ובחסות בינלאומית, מעוגן בהסכם השלום שנחתם בין הדרום לצפון בינואר 2005. משאל זה נועד לאפשר לבני הדרום להצביע על גורלם הפוליטי-הלאומי: האם ברצונם להינתק ממדינת האם הסודאנית ולהכריז על הקמת מדינה עצמאית או שברצונם להישאר חלק בלתי נפרד מן המדינה הסודאנית ובמשתמע להסדיר את היחסים עם הצפון תוך נכונות ממשלת ח'רטום האסלאמיסטית להגיע לפשרות מהותיות ולתקן את הסדר הקיים לטובת הדרום.

הקולות המגיעים היום מן הדרום והנהירה לאזור של אלפי דרומיים שנמלטו ממנו עקב מוראות המלחמה ואסונותיה הנלווים, יוצרים רושם כי פני הדרום מופנים אל הקמת מדינה חדשה באפריקה. אם יתקיים משאל העם כמתוכנן ואם יכריזו תושבי הדרום על רצונם בעצמאות, יהיו לכך לא רק השלכות פנים-סודאניות כבדות משקל אלא גם השלכות על סביבתה האזורית - האפריקנית והערבית - כמו גם על המעורבות הבינלאומית באזור.

האם סודאן תפוצל ותקום מדינה חדשה? האם המדינה החדשה, שגם חברתה סובלת משסעים אתניים, פוליטיים וכלכליים, תוכל לנהל עצמה ללא סכסוכי-פנים ומבלי שהיריבויות הפוליטיות והאישיות כמו גם המאבקים על משאבי

הנפט יציתו אש בדרום עצמו? האם תגבר רוח האחוה העל-אתנית בדרום על הרוחות הרעות המנשבות באזור זה? האם במקום מדינה סודאנית כושלת אחת תהיינה שתי מדינות כושלות? כיצד תגיב "מדינת האם" הסודאנית, שהנפט, לצד הנילוס, הם עורקי החיים שלה? האם היא תוכל להכיל לצדה את המדינה החדשה או שמא התנגדות סודאן תצית מחדש את אש המלחמה? ואם להבות המלחמה יתלקחו, האם הן ילבו את אש המלחמה הבוערת בדארפור שבמערב סודאן וחמור מכך, האם הן יבעירו חברות נוספות הרוויות קובלנות וזעם נגד ההנהגה בח'רטום? כיצד יגיבו מדינות האזור ומדינות אחרות כגון סין, רוסיה וארה"ב, שלהן אינטרסים כלכליים ואסטרטגיים באזור? אלה הן אך קומץ מתוך מכלול רחב של שאלות, המתגלעות במלוא חריפותן בימים אלה של ראשית 2011, ערב קיומו של משאל העם בדרום סודאן. גורל הנשר הסודאני ויכולתו להמריא אל השחקים או לחלופין, להתרסק על סלע המציאות, תלויים בתשובות לשאלות אלה.